

RANDOLPH B., *The Present State of the Islands in the Archipelago, Sea of Constantinople, and Gulf of Smyrna; With the Islands of Candia, and Rhodes.* Oxford 1687 (φωτογραφική αναπαραγωγή εκδ. Καραβία, Αθήνα 1983).

ROSS L., *Reisen auf den griechischen Inseln des g ischen Meeres,* Stuttgart 1845, σ. 32-50.

ΣΚΑΝΔΑΛΙΔΗΣ Μ., *Ο νησιωτικός μικρόκοσμος του Δωδεκανησιακού Αρχιπελάγους,* Αθήνα 1994, σ. 107-111.

ΣΚΟΥΛΙΟΣ Μ.Κ., *Οι ανεμόμυλοι και τα αλειουργεία της Κάσου,* εκδ. Υπουργείο Αιγαίου και Δήμου Κάσου, Αθήνα 2001.

ΣΟΦΟΣ Α.Μ., *Τα λαογραφικά της Κάσου,* τόμ. Δ΄ *Σύμμεκτα,* Αθήνα 1996.

SUSINI G., «Supplemento epigrafico di Caso, Scarpanto, Saro, Calchi, Alinnia e Tilo», *Annuario della Scuola Archaeologica di Atene e delle Missioni Italiane in Oriente*, XLI-XLII (1963-1964), Roma 1965, σ. 203-225.

ΤΣΙΡΠΑΝΛΗΣ Ζ.Ν., *Ιταλοκρατία στα Δωδεκάνησα 1912-1943,* Ρόδος 1998.

ΦΡΑΓΚΟΥΛΗΣ Κ.Ν., *Λεύκωμα της Κάσου,* έκδοση της Ελληνικής Αδελφότητας των εν Αιγύπτω Κασίων, Πορτ Σάιντ 1921, φωτογραφική ανα-

παραγωγή Δήμος Κάσου 1999-2000.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ATL: B.D. Meritt, H. T. Wade-Gery, M. F. McGregor, *The Athenian Tribute Lists*, vols. I-IV, Cambridge, Mass. 1939-1953.

BCH: *Bulletin de Correspondance Hell nique*, Paris.

BISC: *Bulletin of the Institute of Classical Studies*, London.

BSA: *The Annual of the British School of Archaeology at Athens.*

DAI: *Deutsches Arch ologisches Institut.*

AD: *Αρχαιολογικόν Δελτίον,* Αθήναι.

Inscr. Cret. : M. Guarducci, ed., *Inscriptiones Creticae*, 4 vols, Roma 1935-1950.

I.G.: *Inscriptiones Graecae*, Berlin. Vol. XII, H. von Gaertringen et.al. eds., *Inscriptiones insularum maris Aegaei praeter Delum*, 1895-1915.

PF: *Pergamenische Forschungen.*

SIMA: *Studies in Mediterranean Archaeology*, G teborg

Lindos: Lindos, Fouilles et Recherches 1902-1914, Berlin.

Από το *Journal of Mediterranean Archaeology*, τεύχος 20/1 (2007)

Tristan Carter και Vassilis Kilikoglou,

«From reactor to royalty? Aegean and Anatolian obsidians from Quartier Mu, Malia (Crete)»

JMA 20/1 (2007), σ. 115-143

Οι Carter και Kilikoglou εξετάζουν στο άρθρο τους «Από τον αντιδραστήρα στη βασιλεία; Αιγαιακοί και ανατολιακοί οψιανοί από τη συνοικία Μ στα Μάλια (Κρήτη)» την προέλευση 60 αντικειμένων από οψιανό από τη συνοικία Μ στο ανάκτορο των Μαλιών στην Κρήτη τη Μέση Εποχή του Χαλκού, χρησιμοποιώντας τη μέθοδο της νετρονικής ενεργοποίησης. Στόχος του άρθρου είναι να ταυτίσει τον τόπο προέλευσης των αντικειμένων, να διακρίνει αν ο τόπος προέλευσης σχετίζεται με τον τρόπο χρήσης των αντικειμένων και να εξηγήσει τη σημασία που προσδίδουν σε αυτά οι χρήστες τους. Τέλος, γίνεται προσπάθεια να ερμηνευτεί η παρουσία των οψιανών στη συνοικία Μ στο πλαίσιο των εμπορικών ανταλλαγών μεταξύ Κρήτης και Ανατολικής Μεσογείου, διότι οι συγγραφείς υποστηρίζουν ότι, αν οι αναλυτικές μέθοδοι χαρακτηρισμών των αρχαίων υλικών εξεταστούν σε σχέση με την «παραγωγή-κατανάλωση» των τελικών προϊόντων, τότε μπορούν να βοηθήσουν στη μελέτη των οικονομικο-κοινωνικών σχέσεων δύο περιοχών.

Η συνοικία Μ ανήκει σε ένα κτηριακό σύμπλεγμα βορειοδυτικά του ανάκτορου των Μαλιών και χρονολογείται κυρίως στην παλαιοανακτορική περίοδο, γύρω στο 1800-1700 π.Χ. Παρόλο που η σχέση της με το ανάκτορο είναι ακόμα υπό συζήτηση, είναι σαφές ότι η συνοικία αποτελούσε σημαντικό τμήμα ενός μεγαλύτερου οικισμού, στο οποίο βρέθηκαν αποθηκευτικοί χώροι, ένα ιερό, μαρτυρίες για διοικητικές δραστηριότητες (πλήθια αρχεία με κρητικά ιερογλυφικά) και αρκετά αρχιτεκτονικά στοιχεία που έχουν χαρακτηριστεί ως ανακτορικά. Η συνοικία Μ καταστράφηκε από φωτιά στο τέλος της παλαιοανακτορικής περιόδου χωρίς να κατοικηθεί ξανά, με αποτέλεσμα τα περισσότερα από τα ευρήματα να βρέθηκαν *in situ*. Αυτό είχε ως συνέπεια τον σχετικά ασφαλή προσδιορισμό της πρωτογενούς εναπόθεσης των αντικειμένων και κατά συνέπεια της «χρήσης» τους.

Στο δείγμα από τα Μάλια αναγνωρίστηκαν τέσσερις τόποι προέλευσης των οψιανών: οι θέσεις στα Νύχια και το Δεμενεγάκι στη Μήλο, το Γυαλί στα Δωδεκάνησα και το ανατολικό G II Dağ στην κεντρική Ανατολία. Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι η αρχική τυπολογική εξέταση των οψιανών από τη συνοικία Μ δεν ταυτίστηκε απόλυτα με τα αποτελέσματα της νετρονικής ενεργοποίησης, γεγονός που ενισχύει την αναγκαιότητα των αναλυτικών μελετών για τον προσδιορισμό προέλευσης ενός αρχαίου υλικού.

Η ανάλυση των Carter και Kilikoglou έδειξε ότι το 99% του δείγματος αποτελείται από μηλιακό οψιανό που χρησιμοποιούνταν σε ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων, από την προετοιμασία φαγητού μέχρι την κατασκευή σφραγιδολίων. Ο οψιανός από τα Νύχια αποτελούσε το κύριο υλικό για πυριτολιθικά εργαλεία και εισαγόταν σε μορφή πρώτης ύλης, ενώ ο οψιανός από το Δεμενεγάκι αποτελούσε μόνο το 3-5% του συνόλου και εισαγόταν είτε ως πυρήνες λεπίδων είτε ως τελικά προϊόντα. Μόνο δύο δείγματα χαρακτηρίστηκαν με προέλευση από το Γυαλί, γεγονός που ενισχύει την περιορισμένη χρήση του συγκεκριμένου οψιανού πιθανώς από την ελίτ της μεσομινωικής Κρήτης είτε για την κατασκευή αγγείων είτε ακόμα και σφραγιδολίων.

Το υλικό από το ανατολικό G II Dağ χαρακτηρίζεται ως «σπανιότατο» διότι αποτελεί το ένα από τα δύο δείγματα μεσοχαλκού οψιανού που βρέθηκε στο Αιγαίο μέχρι σήμερα. Αυτό προέρχεται από πόλεις της κεντρικής Ανατολίας των οποίων τα εμπορικά ασσυριακά κέντρα ήταν υπεύθυνα για τη διακίνηση των μετάλλων στην Ανατολική Μεσόγειο και την Εγγύς Ανατολή. Οι συγγραφείς υποστηρίζουν ότι οι μικρές ποσότητες οψιανού από το ανατολικό G II Dağ σχετίζονται με το εμπόριο μετάλλων μεταξύ Κρήτης και κεντρικής Ανατολίας. Το υλικό αυτό προέρχεται από ανακτορικά εργαστήρια και αποθήκες κοινοτήτων, όπως το Acemh y k και το K Itere-Kaneš, και εισαγόταν στην Κρήτη ως βασιλικό δώρο. Το κίνητρο για την εισαγωγή του οψιανού σε πόλεις, όπως τα Μάλια, και την ανάπτυξη των εμπορικών σχέσεων μεταξύ της κεντρικής Ανατολίας και της Κρήτης κατά τη Μέση Εποχή του Χαλκού αποτελούσε η επιθυμία της άρχουσας τάξης στο Αιγαίο για απόκτηση των μετάλλων.

Σοφία Αντωνιάδου
Αρχαιολόγος, επιμελήτρια Μουσείου
Πιερίδη – Αρχαίας Κυπριακής Τέχνης